

Henry Moore
Madonna and Child

Foto: www.alamy.com

Janneke Stegeman is researcher Oude Testament, Religie en Conflict. Van juni 2016 tot september 2017 was ze Theoloog des Vaderlands. In september 2017 verscheen van haar hand *Alles Moet Anders! Bevrijdingstheologie voor Witte Nederlanders*.

Magda Misset-Van de Weg is verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam.

Patrick Chatelion Counet is exegeet Nieuwe Testament en doceerde aan de UvA als bijzonder hoogleraar over de Bijbel in de Nederlandse cultuur. Momenteel is hij algemeen secretaris van de Konferentie Nederlandse Religieuzen.

Michel Bronzwaer doet als promovendus theologie onderzoek naar de genesis van de spiritualiteit van Chiara Lubich (1920-2008), stichtster van de Focolarebeweging.

Open expertseminar

DE VROUW IN BIJBEL EN KERK

Vrijdag 26 januari 2018

14:00 - 18:00 uur

**Mariënkroon, Nieuwkuijk
(bij 's-Hertogenbosch)**

Vier experts dagen elkaar en hun toehoorders uit met statements over feministische aspecten in de christelijke kerken van vroeger en vandaag.

Janneke Stegeman werpt de vraag op waarom het lichaam er in kerk en theologie vaak zo bekaaid vanaf komt, terwijl het christendom toch zo opvallend een 'lichamelijke godsdienst' is, waarin geknield en gebogen wordt en de gelovigen delen in het lichaam van Christus. Het vrouwelijke lichaam werd vaak opgevat als minderwaardig aan het mannelijk lichaam, als irrationeel en gevaarlijk. In de traditie gingen echter ook andere stemmen op, onder meer in vrouwenkloosters. Kunnen we die kloosters beschouwen als feministische vrijplaatsen? Dragen vrouwen in kloosters momenteel bij aan het interactionele feminisme van vandaag?

Magda Misset-Van de Weg belicht enkele ontwikkelingen uit de geschiedenis die een indruk geven van (on)mogelijke posities en ambten van vrouwen in protestantse kerken. Specifieke aandacht gaat daarbij uit naar de betekenis en het statuut van de diacones.

Patrick Chatelion Counet spreekt over de opkomst en teloorgang van de vroeg-christelijke revolutionaire visie op vrouwen, hun presentie en positie. Het revolutionaire karakter van de omgang met vrouwen in het vroege christendom ziet hij als een hoopgevend moment dat al te snel voorbij is geschoten.

Michel Bronzwaer gaat in op de naoorlogse ontstaansjaren van Focolare: een nieuwe beweging binnen de katholieke kerk, geleid door een leek en vrouw. Hij presenteert de jonge Chiara Lubich als initiator van een 'stille revolutie', die binnen de katholieke gemeenschap een ongekende rol voor vrouwen verwezenlijkt.

Toegang vrij voor Vrienden van Thomas More;
overige belangstellenden betalen € 10,- p.p.
Aanmelding bij Clarie Kiel: kiel@thomasmore.nl

Steun ons werk, word Vriend!

Steun ons werk als Vriend van Thomas More en u ontvangt:

- voorrang bij aanmelding voor symposia en summerschools;
- voorrang bij aanmelding en gratis toegang tot onze open expertseminars.

Als Vriend steunt u ons tot wederopzegging jaarlijks met een bedrag van minimaal € 50.

www.thomasmore.nl/vriend

DE PARADOX VAN DE MODERNE MYSTIEK

Mystiek is in. Ook wie religie vaarwel heeft gezegd, blijft zich vaak nog graag in de sfeer van het mystieke vermeien. Als we Henk van der Waal in zijn recente boek *Mystiek voor goddelozen* mogen geloven, kunnen zelfs regelrechte ‘goddelozen’ er hun volle gading in vinden. Mystiek heeft haar succes vandaag aan vele redenen te danken, niet in de laatste plaats aan haar universeel, grensoverschrijdend en tolerant karakter. Maar er is nog een andere reden. In de mystiek vinden velen ook een tegenwicht tegen de cultuur van het sterke Ik dat de moderniteit van ons eist.

Modern zijn betekent vrij zijn, en dat kan niet zonder een weerbaar Ik, zonder een duidelijke identiteit waarmee we ons onderscheiden van anderen en onze vrijheid tegenover die van hen kunnen stellen. Mystiek heeft het niet zo begrepen op een sterk Ik. Zelfs niet op een Ik *tout court*. Het ‘pad’ dat de mysticus gaat mag dan ‘innerlijk’ heten, het komt niet uit bij diens ‘zelf’. Dat pad gaat naar wat daar *voorbij* ligt. God, het goddelijke, het nirwana, het ‘niets’ of hoe men het verder ook noemt: al deze termen impliceren een grote, en als het even kan zelfs absolute mate van *zelfloosheid*. Die staat voor een toestand waar men zich eindelijk verlost weet van de last en de taak zichzelf te zijn. Zelfloos geworden, gaat men op in iets wat, om te zijn wat het is, al evenmin een ‘zelf’ nodig heeft.

Moe van het doctrinaire in hun religie, van de ego-druk op het werk en van het *selfish* geschreeuw in een doldraaiende wereld, wenden velen zich tot de mystieke traditie en haar spirituele praktijken. Op die manier hopen ze zich uit het keurslijf van een sterk Ik bevrijd te weten, al is het maar voor even. Moslims en postmoslims grijpen naar de soefi-mystiek waar - weinig toevallig! - salafisten zo rabiaat tegen zijn; christenen of postchristenen grijpen naar onze westerse mystiek. En met z’n allen snuffelen we aan *elkaars* mystiek, of aan andere, bijvoorbeeld Oosterse vormen van mystiek – want zoals gezegd, mystiek is universeel, grensoverschrijdend. Toch is dit verlangen naar mystiek, en naar de zelfloosheid waarvoor die staat, niet on dubbelzinnig. Van alle obstakels op het pad van een mysticus is het eigen Ik inderdaad het grootste. Daarover zijn zowat alle mystieke traktaten uit de diverse tradities het eens. De ultieme mystieke ervaring is zelfloos, of is niet. Maar het is tegelijk moeilijk voorstelbaar dat iemand die het pad naar

radicale zelfloosheid bewandelt, niet bij uitstek over een sterke wilskracht zou beschikken. Zo is het *corpus mysticum* van onze christelijke traditie één grote aanmoediging tot – lofrede op, en oefenboek in – radicale zelfloosheid, maar dit belet niet dat het is neergeschreven door auteurs die stuk voor stuk grote persoonlijkheden waren met een uitgesproken sterk Ik.

Ziehier zowel de kern als de paradox van de mystieke weg. Alles draait er om een strijd tegen het zelf, maar die is moeilijk voor te stellen zonder een bijzonder sterk zelf. Het Ik is de grootste obstakel, maar niemand anders dan het Ik kan dit obstakel uit de weg ruimen. Ikloosheid fungeert daarom vaak vooral als een list om daarmee

Door Marc De Kesel

de suprematie van het Ik op een verdoken manier te herbevestigen. Want wie anders dan het Ik gaat de weg van de zelfloosheid en voltrekt de daad waarin het Ik zichzelf opgeeft, uitlevert, wegschenkt of vernietigt? Bewijst de zelfloosheid waaraan wij ons in onze moderne fascinatie voor mystiek menen over te geven dan ook niet stiekem hoe sterk ons Ik wel is? Toont die niet aan hoe het Ik meester blijft over ons bestaan, wat ons ook overkomt, zelfs als dit het verlies van ons eigenste zelf is?

De listige paradox is niet eigen aan het domein van de mystiek alleen. Die list is overall, ook vandaag nog. De eerste de beste Hollywoodfilm schotelt ons een Ik voor dat blaakt van zelfvertrouwen. Maar de facto kijken we vooral toe hoe dat Ik flirt met zelfloosheid en voortdurend op het punt staat zich te verliezen in een waaier aan kwaaddadige verleidingen. Na dit bad van dreigende zelfloosheid echter schittert bij het eind van de film altijd weer een Ik dat alleen maar sterker uit de strijd tevoorschijn komt. En wij, in het pluche van onze luie zetel, worden in ons zelfverzekerd ikgevoel nog eens opnieuw bevestigd. Deze list is eigen aan de moderniteit in het algemeen. Die eist van ons dat we er een stevig, zelfbewust Ik op nahouden, en tegelijk staat zij voor een tijd waarin datzelfde Ik de droom koestert elk besef van zelf te verliezen en, alle zorgen achter zich latend, te verdwijnen in ongekende zelfloosheid.

Wat is er aan de hand met het Ik dat het én tot haast onbetamelijke zelfoverschatting wordt aangezet én de neiging omhelst zich aan ikloosheid over te geven? Wat maakt dat de moderne mens zich tegelijkertijd uitleeft in de promotie van een uitvergroot zelf én in een verlangen naar zelfloosheid? De mystieke traditie is er ook om ons te helpen dit soort vragen te stellen. Dat geldt zeker voor de mystieke traditie van de vroegmoderne tijden. Wie het geduld heeft de mystieke teksten uit de Franse zeventiende eeuw in alle onbevangenheid te lezen – Fénelon, Madame Guyon, François de Sales en zoveel anderen – merkt hoe daar de paradoxale dans van ‘zelf’ en ‘zelfloosheid’ het voorwerp uitmaakt van vaak ongezien scherpzinnige redeneringen. Onder het oppervlak van hun gedateerde jargon zijn duidelijk reeds ‘moderne’, ‘vrijgevochten’ mensen aan het woord. En het merkwaardige is dat juist dit de mystieke ervaring van deze vroegmoderne mystici altijd iets wranger en afgrondelijker maakt dan bij het geval was bij hun premoderne voorgangers, zoals Eckhart, Hadewich en Ruusbroec. Het afgrondelijke waarmee zij worden geconfronteerd is niet louter dat van de onpeilbare godheid, maar altijd ook dat van het moderne subject, dit wil zeggen het subject dat zich vrij weet, ook vrij van wat hem grond onder de voeten geeft. Het enthousiasme voor mystiek dat vandaag heerst, dient altijd ook om het wrange van die afgrond af te dekken, zo niet te ontkennen. En het is precies die afgrond waartegenover een modern Ik zich zo open en helder mogelijk dient te verhouden. Die ‘mystieke’ afgrond heeft inderdaad alles te maken met de grond waarop de moderniteit zelf meent te rusten. Wanneer wij, moderneren, ons tot de mystieke traditie wenden, is dat om daarin de afgrond te ontdekken die aan de basis van onszelf ligt. De zelfloosheid van de mystiek is niet wat aan het moderne Ik *ontbreekt*, iets wat zij vergeten of verloren zou zijn; zij is, net andersom, datgene wat juist de kern, de ‘grond’, van het moderne Ik uitmaakt.

*Dr. Marc De Kesel is filosoof en momenteel als wetenschappelijk secretaris en senior onderzoeker verbonden aan het Titus Brandsma Instituut te Nijmegen. De in dit essay aan de orde gestelde problematiek werkt hij nader uit in zijn nieuwe boek: Marc De Kesel, *Zelfloos: de mystieke afgrond van het moderne Ik* (Kok, Utrecht 2017).*

PROF. DR. RUDI TE VELDE

hield op 31 maart 2017 zijn oratie als bijzonder hoogleraar wijsbegeerte van Thomas van Aquino in relatie tot het hedendaagse denken, aan de Tilburg School of Catholic Theology.

Onlangs publiceerde Te Velde bij uitgeverij Damon zijn eigen vertaling van *De ente et essentia: Over het zijnde en het wezen*. Het is een van de eerste werken van de nog jonge Thomas van Aquino, geschreven voor zijn 30^e jaar. Deze beknopte introductie in de aristotelische filosofie bevat een analyse van het 'zijn' en van de verschillende manieren waarop de dingen een 'wezen' hebben. Voortbordurend op de

Griekse filosofie van Aristoteles en de Arabische filosofie van Avicenna biedt Thomas met dit werk een prachtig voorbeeld van een scholastiek filosofisch onderzoek. De uitgave bevat naast de vertaling een historische inleiding en een uitvoerig filosofisch commentaar dat de hedendaagse lezer door de vaak complexe argumentaties van Thomas gidst.

De expertise van Te Velde is wereldwijd gevraagd. Zo verbleef hij van 15 tot 21 oktober als visiting professor aan de Sergio Arboleda University te Bogotá, Colombia, op uitnodiging van de onderzoeksgroep *Lumen* o.l.v. prof. Liliana Irizar.

KELLY VAN EERT BLIKT TERUG OP EEN GESLAAGD BEURSJAAR

Het afgelopen jaar nam ik deel aan het beurzenprogramma van Stichting Thomas More omdat ik het interessant en belangrijk vind om over mijn vakgebied heen te kijken en na te denken over maatschappelijke zaken. In huiskamercolleges heb ik me verdiept in de verhouding tussen individu en gemeenschap, de grenzen van democratie in onze tijd en ook in de ethische conditie van de mens. Onderdeel van het programma was een reis naar Rome, met studenten uit Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Enschede en Leiden. Een gemengde groep studenten met veel verschillende studierichtingen en achtergronden heeft gedurende een week goede gesprekken over minder alledaagse onderwerpen gevoerd, en ook veel lol gemaakt.

Met vier studenten en elf andere genodigden ben ik in juni met Stichting Thomas More in Berlijn geweest, waar de Katholieke Akademie allerlei lezingen en discussies had georganiseerd. Een stadwandeling, theaterbezoek en natuurlijk 'Bier und Bratwurst' vormden daar welkome afwisselingen in het rijke, maar wel tjokvolle programma.

Op de grote foto hieronder: Kelly van Eert in Berlijn (geheel rechts)

Fotografie: Roy Lazet

Mr. Dr. Richard Steenvoorde OP is dominicaan en onderzoekt aan de universiteit van Oxford de theologische inbreng in het debat over de toekomst van Europa.

Foto: Ramon Mangold

BRUGGENBOUWERS

Waarmee begint een dialoog? Dat vroeg ik me af tijdens een conferentie die onlangs gehouden werd in het Vaticaan over de toekomst van Europa. Op deze conferentie spraken 350 deelnemers uit 29 Europese landen 2 dagen lang over de toekomst van het Europese ideaal. Meestal zijn dit soort conferenties niet zo heel interessant, maar hier gebeurde wat anders. Er was een hele ochtend ingeruimd om in kleinere groepen met elkaar in gesprek te gaan. Meteen werd duidelijk dat een echt gesprek met elkaar hebben toch moeilijker is dan gedacht. Voor je het weet trap je iemand op de ziel omdat je niets, of bijna niets, weet van de plaatselijke omstandigheden en historische achtergronden.

Misschien was het daarom goed dat Frans Timmermans, vicepresident van de Europese Commissie, de deelnemers voorhield dat het grootste compliment van de oude Romeinen bestond in het verlenen van de titel 'bruggenbouwer' (pontifex). Een brug bouwen was namelijk technisch de moeilijkste uitdaging. Het voeren van een dialoog is volgens Timmermans net zoiets als het bouwen van een brug: moeilijk, maar noodzakelijk.

Nostalgie is het nieuwe opium van het volk

Een goede dialoog begint, denk ik, net als een goede brug, vanaf de overkant. Om een verbinding te leggen, moeten we eerst goed begrijpen hoe de omstandigheden zijn aan de andere kant van de kloof die we proberen te overbruggen. Dus eerst verkennen, luisteren, vragen stellen. Dat is een rommelig proces. Ook omdat we er achter kunnen komen dat onze eigen ideeën misschien niet kloppen. Thomas van Aquino schreef, meer dan 800 jaar geleden, al hoe belangrijk het is om met mensen in gesprek te gaan die het niet met ons eens zijn. Als zij net zo hard gezocht hebben naar waarheid als wij, dan kan het bijna niet anders of in een eerlijke uitwisseling van onze bevindingen komt de waarheid aan het licht. In ons eentje de waarheid vinden lukt niet.

Paus Franciscus riep de deelnemers aan de conferentie op om de dialoog te voeren, vooral met mensen die de Europese droom meer als een nachtmerrie zijn gaan ervaren, en nu terugvallen in nostalgie. Dat is niet zonder gevaar. Nostalgie is het nieuwe opium van het volk, zo waarschuwde kardinaal Markx. Nostalgie sluit zich af voor de werkelijkheid en wil koste wat kost leven in een droomwereld.

Als we eerlijk zijn, zien we de nostalgische problematiek ook binnen de kerk. Iedere keer als de paus een brug probeert te bouwen 'vanaf de overkant', zien we, vooral via het internet, een tegenreactie die qua toon en inhoud weinig verheffend is. En toch moeten we ook daar iets mee. Om als christenen, als katholieken, mee te kunnen spreken in de dialoog over Europa, moeten we ook binnenshuis met de dialoog aan de slag. Misschien is het officiële motto van de Europese Unie, *in varietate concordia*, voor ons daarom net zo goed een uitdaging. De erkenning van onze eigen kwetsbaarheid, van onze worstelingen onder elkaar, lijkt me geen slecht begin voor een bijdrage vanuit de kerken in de publieke dialoog over de toekomst van Europa.

More is een uitgave van Stichting Thomas More en wordt toegezonden aan donateurs en belangstellenden. Voor het aanvragen van een gratis abonnement kunt u een bericht sturen aan het secretariaat: info@thomasmore.nl.

Stichting Thomas More, voorheen Radboudstichting, vormt een netwerk van op mens en maatschappij betrokken hoger opgeleiden: kritisch reflecterende mannen en vrouwen die boven de horizon van hun studie en beroep weten uit te stijgen.

Velen in het netwerk weten zich gesteund door de rijke en veelkleurige katholieke overlevering, die hen helpt bij het scherp stellen van de fundamentele vragen waarmee zij in hun persoonlijk, professioneel en maatschappelijk leven worden geconfronteerd.

Stichting Thomas More heeft de ANBI-status, d.w.z. is een Algemeen Nut Beogende Instelling. Voor haar activiteiten is zij geheel afhankelijk van bijdragen en schenkingen van particulieren en organisaties. Ook u kunt ons helpen en dat kan op een voor u fiscaal aantrekkelijke manier. Kijk voor meer informatie op onze website.

Adres	Walpoort 10 5211 DK 's-Hertogenbosch
Telefoon	073 – 657 90 17
Internetadres	www.thomasmore.nl
E-mail	info@thomasmore.nl
IBAN	NL18FVLB022.51.80.634, t.n.v. Stichting Thomas More
BIC code	FVLBNL22
Redactieraad	Liesbeth Eugelink, Joan Hemels, Ben Spekman
Redactie	Joost van der Net
Druk	Multi Media Concepts
Ontwerp	Studio Claes

De in deze nieuwsbrief weergegeven meningen zijn die van de auteurs en vallen niet noodzakelijk samen met de standpunten van Stichting Thomas More.

Stichting Thomas More
voorheen Radboudstichting